

Педагогічні науки

УДК 81'33:004.912

Король Олеся Василівна

*викладач кафедри Іноземної філології та бізнес-комунікацій
ЗВО «Університет Короля Данила»*

Korol Olesia

*Lecturer at the Department of
Foreign Philology and Business Communications
King Danylo University*

Гуменюк Ольга Григорівна

*асистент кафедри Іноземної філології та бізнес-комунікацій
ЗВО «Університет Короля Данила»*

Humeniuk Olha

*Assistant Lecturer at the Department of
Foreign Philology and Business Communications
King Danylo University*

Плещинська Юлія Андріївна

*асистент кафедри Іноземної філології та бізнес-комунікацій
ЗВО «Університет Короля Данила»*

Pleshchynska Yuliia

*Assistant Lecturer at the Department of
Foreign Philology and Business Communications
King Danylo University*

МАШИННИЙ ПЕРЕКЛАД У ФІЛОЛОГІЧНІЙ ПРАКТИЦІ:

ПОТЕНЦІАЛ, РИЗИКИ ТА МЕЖІ ЗАСТОСУВАННЯ

MACHINE TRANSLATION IN PHILOLOGICAL PRACTICE:

POTENTIAL, RISKS AND LIMITS OF APPLICATION

Анотація. У статті ґрунтовно проаналізовано місце машинного перекладу в сучасній філологічній практиці, зокрема його роль у трансформації професійної діяльності перекладачів, мовознавців і науковців-гуманітаріїв. Розкрито, як автоматизовані системи перекладу, що працюють на основі алгоритмів штучного інтелекту, змінюють підходи до опрацювання текстів, роблячи процеси перекладу, аналізу та порівняння мов значно оперативнішими. Висвітлено потенціал машинного перекладу як інструменту, здатного забезпечити швидкий доступ до різноманітних мовних ресурсів, полегшити роботу з великими масивами даних, а також сприяти розширенню джерельної бази філологічних досліджень, зокрема під час роботи з рідкісними мовами або малодоступними текстами.

Окреслено низку ризиків, притаманних використанню автоматизованих перекладацьких систем, передусім пов'язаних із можливими смисловими викривленнями, недосконалим передаванням стилістичних особливостей оригіналу, а також втратою культурних, емоційних і контекстуальних нашарувань, що становлять основу гуманітарного аналізу. Наголошено, що незважаючи на суттєвий прогрес технологій, алгоритми все ще не здатні повною мірою відтворювати багатовимірність художнього й наукового тексту, що зумовлює потребу у збереженні критичного підходу та професійного контролю з боку філолога.

У статті також визначено межі застосування машинного перекладу, які залежать від жанрової специфіки, семантичного навантаження та структурної складності тексту. Підкреслено важливість поєднання автоматизованих інструментів із фаховою редакторською, аналітичною й інтерпретаційною діяльністю, адже саме взаємодія технологічних можливостей і людського досвіду забезпечує високу якість та достовірність перекладу.

Зроблено висновок, що машинний переклад не замінює людської інтелектуальної й творчої праці, а радше трансформує її, створюючи нові

професійні виклики та можливості. У межах сучасних гуманітарних наук він постає як ресурс, здатний доповнити й посилити філологічну роботу, відкриваючи перспективи для інноваційних підходів до дослідження мови та перекладу.

Ключові слова: машинний переклад, штучний інтелект, філологічна практика, перекладознавство, автоматизовані системи, ризики перекладу, межі застосування, цифрова гуманітаристика, мовні технології.

Summary. The article provides a thorough analysis of the place of machine translation in modern philological practice, particularly its role in transforming the professional activities of translators, linguists, and humanities scholars. It reveals how automated translation systems operating on artificial intelligence algorithms are reshaping approaches to text processing, making the processes of translation, analysis, and language comparison significantly more efficient. The potential of machine translation is highlighted as a tool capable of providing quick access to diverse linguistic resources, facilitating work with large volumes of data, and contributing to the expansion of the source base for philological research, especially when working with rare languages or scarcely accessible texts.

A range of risks inherent in the use of automated translation systems is outlined, primarily those related to possible semantic distortions, imperfect transmission of the stylistic features of the original, as well as the loss of cultural, emotional, and contextual layers that form the basis of humanities analysis. It is emphasized that despite substantial technological progress, algorithms are still unable to fully reproduce the multidimensionality of literary and academic texts, which necessitates maintaining a critical approach and professional oversight by philologists.

The article also identifies the limits of machine translation, which depend on the genre-specific features, semantic complexity, and structural characteristics

of the text. It underscores the importance of combining automated tools with professional editorial, analytical, and interpretive work, as it is the interaction between technological capabilities and human expertise that ensures high-quality and reliable translation.

It is concluded that machine translation does not replace human intellectual and creative work but rather transforms it, creating new professional challenges and opportunities. Within the framework of contemporary humanities, it emerges as a resource capable of complementing and enhancing philological practice, opening up prospects for innovative approaches to the study of language and translation.

Key words: *machine translation, artificial intelligence, philological practice, translation studies, automated systems, translation risks, limits of application, digital humanities, language technologies.*

Мета статті. Метою статті є комплексне дослідження ролі машинного перекладу у сучасній філологічній практиці, визначення його потенціалу як інструменту професійної діяльності, окреслення ризиків, пов'язаних із використанням автоматизованих систем, а також встановлення меж їхнього застосування у контексті гуманітарних наук.

Актуальність дослідження. Актуальність дослідження зумовлена стрімким розвитком технологій штучного інтелекту та їхнім глибоким проникненням у сфери, що традиційно ґрунтувалися на людській інтерпретації й творчості. Машинний переклад сьогодні використовується не лише як допоміжний інструмент, а як повсякденна практика філолога, що впливає на навчання, наукові дослідження, перекладацьку діяльність та міжкультурну комунікацію. У цих умовах особливо важливим стає усвідомлення можливостей і обмежень автоматизованих систем, оскільки їхнє некритичне застосування може призвести до викривлення смислів, спрощення аналізу або втрати стилістичних особливостей тексту.

Дослідження дозволяє окреслити баланс між технологічним прогресом та збереженням професійних стандартів у філології, що робить тему надзвичайно актуальною для сучасної гуманітарної науки.

Вступ. Машинний переклад став однією з найпомітніших технологій, що вплинули на сучасну філологічну практику. Стрімкий розвиток штучного інтелекту радикально змінює способи роботи з текстами, пропонуючи перекладачам, мовознавцям та дослідникам нові підходи до аналізу й опрацювання мовного матеріалу. Те, що ще кілька десятиліть тому здавалося недосяжним - автоматичний переклад, здатний відтворювати складні конструкції, термінологію чи стилістику - сьогодні перетворилося на інструмент повсякденної роботи. Проте поряд з очевидними перевагами виникають і важливі питання: наскільки можна довіряти машинним системам, де проходить межа їхніх можливостей, і яким чином технології змінюють сам підхід до перекладу й дослідження мови? Розмірковуючи над потенціалом, ризиками та обмеженнями машинного перекладу, ми отримуємо можливість не лише зрозуміти його роль у сучасній філології, а й окреслити перспективи розвитку мовної практики в епоху цифрових інновацій.

Стрімкий розвиток машинного перекладу: нові можливості для філолога. Машинний переклад стрімко перетворився на один із найпомітніших інструментів сучасної філологічної практики, відкривши перед дослідниками, викладачами й перекладачами широкі можливості для пришвидшення роботи з текстами. Штучний інтелект навчився опрацьовувати великі обсяги інформації, пропонуючи переклад майже миттєво, що вивільняє час для аналітичної та творчої роботи. Сьогодні філолог може за лічені секунди отримати попередній варіант перекладу літературного твору, наукової статті або юридичного документа, використовуючи результат як чернетку чи допоміжний матеріал. Це дозволяє розширювати джерельну базу досліджень, працювати з рідкісними

мовами, порівнювати мовні структури та аналізувати перекладацькі рішення на рівні значно швидшому, ніж будь-коли раніше.

Переваги машинного перекладу. Машинний переклад трактує як специфічний тип лінгвістичної трансформації, при якій тексти перетворюються з однієї мови на іншу за допомогою автоматизованих засобів. Він можливий завдяки наявності відповідного посередника - комп'ютера, спеціалізованої програми або системи машинного перекладу, що відображає тісний зв'язок розвитку цієї технології з прогресом інформатики, кібернетики та цифрових технологій. Якість машинного перекладу безпосередньо залежить від алгоритму, який лежить в основі роботи електронного перекладача, тобто від рівня досконалості програмного забезпечення: що вищою є якість програмного продукту, то точнішим буде кінцевий переклад.

Хоча машинний переклад орієнтується насамперед на роботу з письмовими текстами, останніми роками активно розвиваються й системи, здатні здійснювати переклад усного мовлення в режимі реального часу. Важливою особливістю є й надзвичайно висока швидкість обробки інформації, що інколи досягається ціною зниження якості відтворення змісту чи стилістики. Крім того, використання машинного перекладу передбачає повну або часткову відсутність людського перекладача, що практично нівелює людський фактор, який часто відіграє визначальну роль, особливо під час роботи з конфіденційною або чутливою інформацією [1, с 47].

Ризики та обмеження алгоритмічних систем машинного перекладу. Проте разом із потенціалом зростають і ризики, які неможливо ігнорувати. Машинний переклад хоча й наблизився до людського за якістю, все ще залишається продуктом алгоритмічної роботи, що ґрунтується на статистичних закономірностях, а не на глибокому розумінні культурних, емоційних і прагматичних нюансів мови. Літературний текст може втратити

авторський стиль, іронію чи приховані смислові шари, тоді як науковий - точність термінології або логічну послідовність. Філолог ризикує прийняти машинну пропозицію як достатньо правильну, не помітивши зміщення значень, втрати метафоричності чи появи непомітних на перший погляд помилок. Надмірне покладання на автоматизовані інструменти може поступово зменшити критичність мислення та знецінити роль професійної компетентності.

До того ж системи машинного перекладу, засновані на статистиці (Statistical Machine Translation - SMT) для створення перекладу використовують статистичні комп'ютерні алгоритми. Використання статистичних моделей та алгоритмів дозволяє мати систему низької вартості, однак дефіцит статистичних даних може знизити якість перекладу [2, с. 4].

Межі ефективності машинного перекладу у різних типах текстів.

Межі застосування машинного перекладу визначаються насамперед рівнем складності тексту, його семантичним навантаженням, а також ступенем насиченості культурним і прагматичним контекстом. Автоматизовані перекладацькі системи демонструють найвищу ефективність у роботі з технічними, науково-інформаційними та діловими текстами, які ґрунтуються на стандартизованій термінології, чітких синтаксичних структурах і мінімальній кількості стилістичних відхилень. У таких випадках машинний переклад часто виходить за межі функції допоміжної підказки й перетворюється на повноцінний робочий інструмент, здатний забезпечити точність, послідовність і значну економію часу без істотної втрати якості.

Водночас у сфері гуманітарних дисциплін і художнього перекладу можливості машинного перекладу залишаються суттєво обмеженими. Такі тексти характеризуються багатошаровістю смислів, метафоричністю, стилістичною індивідуальністю автора, наявністю культурних алюзій,

інтертекстуальних зв’язків та емоційно-експресивного забарвлення. Для їх адекватного перекладу недостатньо лише формального знання лексичних відповідників; необхідними є відчуття стилю, ритму мовлення, жанрових особливостей і культурної специфіки, які формують цілісність художнього чи публіцистичного тексту. Алгоритмічні системи, навіть за умов стрімкого розвитку, поки що здатні відтворювати ці елементи лише фрагментарно або спрощено, що часто призводить до втрати авторського задуму та смислових відтінків.

Саме в цьому контексті машинний переклад не може розглядатися як повноцінна заміна діяльності перекладача-філолога. Натомість він виступає початковою точкою відліку, своєрідним чорновим варіантом, який слугує підґрунтям для подальшої творчої та інтерпретаційної роботи людини. Остаточна якість перекладу формується завдяки професійному втручання фахівця, здатного переосмислити автоматизований результат, адаптувати його до культурного контексту та відтворити естетичну й комунікативну цінність оригіналу.

На сучасному етапі розвитку науки і техніки немає задовільного вирішення завдань, що стоять перед системи МП. Для здійснення якісного перекладу системи МП потребують втручання людини-перекладача для попереднього, пост- чи інтерредагування тексту. Однак варто зауважити, що у випадках, коли переклад здійснюється задля загального розуміння змісту документа, МП є корисним інструментом перекладацької діяльності [3, с. 336].

Філологічна практика в умовах стрімкої цифровізації та розвитку штучного інтелекту зазнає суттєвих трансформацій, однією з ключових складових яких є активне впровадження машинного перекладу. У результаті цього процесу перекладацька й загалом філологічна діяльність неминує набуває двокомпонентного характеру.

З одного боку, вона стає технологічно збагаченою: використання автоматизованих перекладацьких систем, корпусів текстів, термінологічних баз і алгоритмів штучного інтелекту значно підвищує швидкість роботи, розширює обсяг оброблюваного матеріалу та збільшує загальну продуктивність фахівця. Такі інструменти дають змогу оперативно працювати з великими масивами текстів, забезпечувати попередній переклад і виконувати рутинні операції, які раніше потребували значних часових затрат.

З іншого боку, саме широке застосування машинного перекладу зумовлює зростання вимог до професійної компетентності філолога. Автоматизований результат рідко є остаточним і бездоганим, адже алгоритми часто не враховують контекстуальні, стилістичні, прагматичні та культурні нюанси мовлення. Тому на філолога покладається відповідальність за глибоке редагування, критичну оцінку перекладеного тексту, усунення семантичних неточностей і стилістичних помилок, а також за забезпечення адекватності й комунікативної доцільності кінцевого продукту. У цьому сенсі роль спеціаліста зміщується від безпосереднього створення перекладу до його інтерпретації, корекції та вдосконалення, що потребує підвищеної уважності, редакторської майстерності й ґрунтовного розуміння мовних процесів.

Важливо підкреслити, що розвиток перекладацьких технологій не означає знецінення або зникнення професії перекладача чи філолога. Навпаки, він трансформує її зміст і функції. Сучасний фахівець постає не лише як мовознавець, знавець граматики, лексики та стилістики, а й як компетентний користувач інтелектуальних інструментів, здатний ефективно взаємодіяти з алгоритмічними системами, розуміти їхні можливості й обмеження та відповідально застосовувати їх у професійній діяльності. Саме людський фактор - інтуїція, культурна чутливість, креативність і

критичне мислення - залишається визначальним у досягненні високої якості перекладу.

Зрештою, машинний переклад у філологічній сфері постає не як альтернатива людській майстерності, а як її продовження та ресурс. Його потенціал відкриває нові горизонти наукових і практичних досліджень; його ризики вимагають професійної критичності; а його межі нагадують про унікальність людського мовного мислення. Зважене й усвідомлене використання машинного перекладу дозволяє не лише підвищувати ефективність роботи, а й поглиблювати розуміння мови як живого, складного й невичерпного явища [1].

Висновки. У підсумку проведене дослідження дає змогу глибше осмислити місце машинного перекладу в сучасній філологічній практиці та оцінити його вплив на змістовні, методологічні й професійні аспекти роботи філолога. Аналіз показав, що машинний переклад уже давно перестав бути лише технічним інструментом і дедалі більше інтегрується у всі етапи роботи з текстами — від первинного ознайомлення до попереднього перекладацького аналізу. Він відкриває нові можливості для розширення джерельної бази, прискорює обробку великих текстових масивів і робить роботу з рідкісними або малодослідженими мовами більш доступною. Саме тому його потенціал важливий для формування нових підходів у лінгвістиці, перекладознавстві та міжкультурній комунікації.

Разом із тим результати дослідження засвідчили, що використання машинного перекладу супроводжується суттєвими ризиками, які потребують професійної обачності. Алгоритмічні системи, попри свою швидкість і технічну досконалість, не здатні повною мірою відтворювати художні й культурні коди, передавати емоційні смисли, індивідуальні стилістичні особливості чи приховані контексти. Це створює небезпеку втрати автентичності тексту, появи прихованих смислових зсувів або спрощення складних філологічних інтерпретацій. Тому людська участь -

редакторська, аналітична та творча - залишається необхідною умовою якісної роботи з перекладеним текстом.

Окрему увагу заслуговує питання меж застосування машинного перекладу. Дослідження доводить, що ефективність автоматизованих систем значною мірою залежить від жанру, структури та стильової специфіки тексту. Якщо технічні та інформаційні матеріали піддаються машинній обробці досить точно, то художні, культурно забарвлені чи риторично насичені тексти вимагають людського втручання та глибшого розуміння смислових пластів. Це визначає потребу у виробленні нових професійних стандартів і методик, які враховуватимуть співпрацю людини й штучного інтелекту.

Певні труднощі в процесі дослідження були пов’язані з аналізом неоднорідних, а подекуди й суперечливих підходів до визначення ролі машинного перекладу, а також із різними оцінками його впливу на сучасну філологію. У науковому дискурсі ця проблема постає неоднозначною: одні дослідники акцентують увагу на технологічних перевагах автоматизованого перекладу та його ефективності, інші ж наголошують на ризиках зниження мовної культури, спрощення стилістики та втрати глибинних смислових і культурних компонентів тексту. Така розбіжність поглядів ускладнює формування єдиного теоретичного підходу, проте водночас засвідчує актуальність і наукову значущість порушеної проблематики.

Разом із тим зазначені труднощі не слід розглядати виключно як обмеження дослідження, адже вони виразно підкреслюють складність і багатовимірність явища машинного перекладу, яке перебуває на перетині технічних і гуманітарних наук. Аналіз впливу автоматизованих перекладацьких систем потребує врахування не лише алгоритмічних принципів їх функціонування, а й лінгвістичних, когнітивних, культурних та етичних аспектів, що формують сучасний простір філологічних студій.

Водночас саме виявлені проблемні моменти відкривають широкі перспективи для подальших наукових розвідок. Зокрема, актуальними є дослідження, спрямовані на розроблення ефективних методів інтеграції машинного перекладу в освітній процес філологічних спеціальностей, визначення оптимального балансу між традиційними й цифровими формами навчання, а також формування цифрової та критичної компетентності майбутніх філологів. Окремої уваги заслуговує й вивчення впливу штучного інтелекту на мовні трансформації, зміну перекладацьких стратегій і еволюцію професійної ідентичності філолога в умовах цифрової доби.

Загалом машинний переклад постає як явище, що змінює філологію не лише технологічно, а й концептуально. Він спонукає до переосмислення ролі перекладача, дослідника й викладача, формує нові професійні вимоги та відкриває простір для інновацій. Проте його розвиток і використання мають ґрунтуватися на критичності, усвідомленості й збереженні високих стандартів гуманітарної роботи. Лише за таких умов машинний переклад стане не загрозою, а цінним ресурсом, що доповнює, а не замінює людську інтелектуальну і творчу діяльність.

Література

1. Tkachuk T. I., Matsera O. A. Linguistic features of machine translation errors and methods of their correction in the English–Ukrainian language pair. *Transcarpathian Philological Studies*. 2025. Vol. 2, no. 40. P. 68–72. DOI: <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2025.40.2.12>
2. Yablochnikova V. O. Machine translation vs human translation. *Research Bulletin Series Philological Sciences*. 2024. No. 210. P. 45–49. DOI: <https://doi.org/10.32782/2522-4077-2024-210-6>
3. Бородкіна І.Л., Бородкін Г.О. Машинний переклад як складова підготовки майбутніх документознавців. *НАКККиМ*. 2018. С. 1–7.

4. Хорошун О. О. Машинний переклад: історичний огляд. *Nova filologiâ*. 2021. № 82. С. 333–337. DOI: <https://doi.org/10.26661/2414-1135-2021-82-53>